

ГРАДСКОТО ЗЕМЕДЕЛИЕ У НАС – ВЪЗМОЖНОСТ ЗА ПОВИШАВАНЕ НА КАЧЕСТВОТО НА ЖИВОТ И ДЕФИЦИТИ ЗА ПРЕОДОЛЯВАНЕ

(*Urban Agriculture for Improving the Quality of Life. Examples from Bulgaria*. Pickard, D. (Ed.), Draganova, M., Koleva, G., Stoyanova, Z., Nakova, A., Chengelova, E., Toleva-Nowak, N., Tzvetkov, P., Dedov, I., Beshkov, S. and Shurulinkov, P. (2022), Springer.)

Книгата *Urban Agriculture for Improving the Quality of Life. Examples from Bulgaria* с редактор Дона Пикард представя научни данни и анализи от мултидисциплинарно изследване на реалните и потенциални ефекти на градското земеделие върху благосъстоянието на градските общности. В тази книга земеделието се разглежда от социологическа, икономическа, екологична и архитектурно-ландшафтна гледна точка. Трудът се уповава най-вече (но не единствено) на знанията и участието на социолози-съмишленици, които през годините са показали задълбочен интерес в областта на селската и градската социология, социалните и селскостопанските иновации и са различавали взаимодействието между ефектите от градското земеделие и качеството на живот на градските общности. Рамкирането на изследователския подход и прегледът на литературата се ръководят от следните тематични акценти: а) градски селскостопански практики, б) индикатори за измерване на качеството на живот в столичния (големия) град, в) икономически, социални и екологични ползи от градското земеделие и г) ефектите от градското земеделие за социално включване на уязвими групи и намаляване на бедността в града. Авторите правят подробен преглед на разновидните посоки в изучаването на градското земеделие: видовете икономическа дейност (дали е за самоиздръжка, хоби, благотворителност или бизнес), категориите

произведени храни (непреработени плодове и зеленчуци, преработени стоки, мед и др.), където се провеждат практиките (вътрешни/крайградски райони), видове производствени системи (хидропоника, вертикално градинарство и др.), социални категории на практикуващите (социален и професионален статус, пол и др.) и мащаба на производство (от индустриално до балконско градинарство).

Учените прочитат първичните количествени данни през аналитичната рамка на качеството на живот на Рут Веенховен, който работи с две дихотомии – потенциален и реален „добър живот“ и вътрешни (на индивида) и външни (на средата) характеристики, обуславящи качеството на живот. Франк Лорберг, ръководител на Института по ландшафтна архитектура, Рейнско-Вестфалски Технически университет, и водеща академична фигура в дебатите за по-силна политическа подкрепа за развитието на градското земеделие в Европа, в предисловието описва градското земеделие като дисциплина, която от периферна се превръща в глобален механизъм за устойчиво развитие. Лорберг защита приложимостта на научните изводи и приноса на Дона Пикард и Мариана Драганова в изготвянето на списък с показатели за качество на живот, основан на научната литература. Изброените показатели до висока степен способстват за дисекцията на градското земеделие и социалните актьори,

свързани с него, от една страна, и предоставят надеждни данни, от друга.

Книгата бе обявена за *научно-приложното постижение на Института по философия и социология към БАН (ИФС–БАН) за 2022 г.* след гласуване на Общото събрание на учените през януари 2023 г. Причините за успеха на този научен труд са няколко.

На първо място е степента на *международна видимост*. Авторският екип изгражда работни взаимоотношения с международното издателство *Springer*, което в глобална перспектива издава водеща научна литература и предоставя на изследователи в академичните институции и корпоративните среди качествено съдържание чрез иновативна информация, продукти и услуги. Необходим е аргумент защо издателство като *Springer* би се заинтересувало да публикува труд, свързан с толкова локална тематика като неразвитото градско земеделие в България. Отговорът е, че *Springer* издават от години серия за градско земеделие. Това, с което конкретната книга заинтригува международното издателство, е разгърнатият критичен и рефлексивен социологически способ, акцентиращ на това, че градското земеделие не е универсално лекарство, което разрешава неволи, но притежава потенциал за повишаване на качеството на живот в градска среда. От издателството насочват авторския колектив с препоръката съдържанието на книгата да отразява проблеми, които са приложими в по-голяма част от световните контексти. И което читателите виждат в реализираната книга. Такива са: взаимодействието между всички участващи социални актьори, как да се осигури максимален баланс при управление и поддържане на една градина за всички заинтересовани страни, как да се осъществи подходът от долу нагоре в това социално действие и т. н. От изключителна важност е трезвият научен разбор върху бъдещето на градското земеделие – ясно изразената позиция, че съществуват „дефицити за преодоляване“ и доводите за това (замърсяването, натискът на строителните предприемачи, недостигът на социални и бизнес умения сред потенциалните целеви групи градски земеделци). Според авторите, когато този устойчив модел на потребление се възприеме като обозрима цел и се обвър-

же с политики на градско ниво и включване на всички заинтересовани страни във вземането на решения, това видимо би повишило показателите за качество на живот.

Логично се стига до *популяризацията* на конкретния научен труд. За първите шест месеца от издаването ѝ от книгата са били закупени 450 броя (общо печатни и електронни) от целия свят по официална информация, изискана от *Springer*. Следователно от издателството отчитат добър интерес към нея.

Каква е *научно-приложната значимост* на този авторски труд? Градското земеделие и ползите от него са обект на все повече изследвания от различни научни дисциплини, но иновативният акцент, с който книгата допринася, особено в българското научно поле, е въздействието на градското земеделие върху качеството на живот в градската среда в разнородността му от практики. Разработката представя емпирично социологическо изследване с количествени и качествени методи, включващо представително проучване на три района на София сред общо 750 жители. Резултатите от проучванията отговарят с надеждна социологическа информация на въпросите, задавани от всички заинтересовани страни (изследователите, практикуващите градско земеделие, местните власти), а именно какъв е дялът на хората, които имат интерес към тази дейност, какви са техните подбуди и как подобни дейности биха могли да съдействат за разрешаването на основни проблеми на града като бедност, социална изключеност, неравенства, нездравословна жизнена среда. Получените количествени резултати са достатъчно убедителни и едно сравнение с литературата относно други локации показва, че данните отговарят на действителността.

По какъв начин са ползвани научните резултати до момента? С получените научни данни авторите помагат на обединението Гражданска инициатива за градско земеделие, която лобира пред местните власти за създаване на регулативни механизми за насърчаване на тези практики. Ресорни представители на Столична община също са прибегнали към получените данни в обосновките си при промяна на регулациите, свързани със зелените площи на територията на столицата.

С качествени социологически методи са проучени различни заинтересовани страни, за да се направи разбор на гледните точки на всички, които имат отношение към градското земеделие: градинари в лични и споделени градини, фермери и местни общности, които живеят близо до градини. По-задълбочен поглед изисква глава IV във втората част на книгата, където се разгръщат социалните измерения на градското земеделие и се издирват начините, по които може да се насърчи сближаването вътре в общностите чрез селскостопански практики в градски условия. Авторите забелязват, че повечето интервюирани лица изтъкват образователните ефекти от градското земеделие и това довежда до оформянето на специален параграф за влиянието му сред широката аудитория, сред средношколци и сред студенти. Допълнително са направени 25 интервюта с представители на училищни власти и ВУЗ. Любопитно откритие е, че 85% от респондентите подкрепят идеята децата в училище да се занимават със земеделие по метода опит – преживяване като част от обучението им по предмета „Човек и природа“. Авторите сочат, че учебните заведения в по-ниските образователни нива – предучилищно, основно и средно, най-често участват в земеделски дейности на територията на столицата и крайградските участъци. Представителите на висшите образователни институции също отбелязват преимуществата на упражняването на градинарство пред придобиване на знания от учебници, диaposитиви, учебни филми: очевидно предимства произтичат от контакта с природата, научаването чрез правене и взаимния обмен на знания между учители и ученици. Включването на учащите в производството на храни им позволява да се запознаят с истинския път на храната и възстановява връзката на семействата им със земята и природата, изгубена сред пазаруването в супермаркети, заключават изследователите. Авторите уточняват, че обичайната практика от градското земеделие за училища и детски градини е градинарството – най-вече отглеждането на зеленчуци и билки, понякога овощни дървета, за учебни цели (не за производство и задоволяване на хранителните нужди), докато студентите във

ВУЗ се грижат както за растения, така и за животни, предимно с педагогическа цел, но и за генериране на доходи.

В параграфа, отнасящ се до социално-образователните измерения на градските земеделски практики, защитаваната теза е, че училището и университетите са основна артерия за трансфер на образователните ефекти от градското развитие – с други думи, научаването се случва най-често на педагогическа територия. Изследователите се спират подробно и върху приобщаващото и възпитаващото въздействие, което градското земеделие оказва върху по-широките обществени кръгове. Даден е пример с родителите на учениците, които постепенно се включват в изучаването и практикуването му чрез участие в кулинарни фестивали, по време на които се запознават със стари традиции и опитват традиционни рецепти за приготвяне на продукти, направени от техните деца. Авторите споменават и за други форми на земеделие в градски условия: споделените и общи градинки, създадени в междублоковите пространства или върху други свободни площи на територията на Столична община като социални пространства за обмяна на опит между различни поколения и домакинства.

Друга силна страна на книгата е, че издига гласа на *разнородна група от експерти*, т.е. приносът ѝ е мултидисциплинарен. Освен социологическия поглед, трудът събира експертен опит и проучвания на еколози, биолози, ландшафтни архитекти и др., за да илюстрира 360-градусов обзор и да популяризира разнообразна научна експертиза, свързана с тематиката. Така например, извличайки експертиза от еколози, е направено неочаквано научно откритие, с което е събуден интересът на професионалните общества. При подготвянето на подтемата за биоразнообразието екипите, изследвали пространствения и екологичния пласт на градското земеделие, забелязват необичайно поведение сред представителите на един вид пеперуди в наблюдаваните градски градини. Това ново научно знание е описано в екологичната част на книгата и е станало повод за публикации на участващите учени-еколози. В допълнение е цитирано в полска страница в Уикипедия, посветена на този вид пеперуди. Става дума за гла-

ва VI, в която екологите Петко Цветков, Ивайло Дедов, Стоян Бешков и Петър Шурулинков се съсредоточават върху околната среда, като поставят специален фокус върху оценка на въздействието на градското земеделие върху избрани групи организми в три общински градини в София. В споделената градинка „За Дружба“ изследователите вземат проби и анализират качеството на водата от кладенеца като единствен водоизточник, както и на почвата с оглед откриване на тежки метали в зеленчуците. Авторите подлагат на проверка верността на твърдението, че е вредно да се консумира селскостопанска продукция, добита в градски условия поради замърсената околна среда в София. Сред препоръките е да се осъществят измервания за замърсители на почвата като петролни продукти, пестициди и др. Учените-еколози насочват градските градинари да избират локации близо до паркове, резервоари или големи зелени площи и да засаждат плодни дръвчета и храсти, за да привлекат някои птици да гнездят там, както и цветя за привличане на повече насекоми. Главата е придружена от богат снимков материал.

Трета силна страна на публикацията е, че книгата е базирана изцяло на данни от сто-

личния град, но е *информативна и полезна и за аудитория от цялата страна, както и от други локации в Европа и извън континента*. Предложеният практически инструмент в края на книгата – въпросник, дава възможност всяко домакинство или група от хора, стартиращи градско земеделие, да направят самооценка на потенциала си за повишаване на качеството на живот на местните общности. Инструментът е интуитивен и лесно приложим за всяка точка от света, където се развива градско земеделие.

Изследването е финансирано от Фонд „Научни изследвания“ на МОН с водеща институция ИФС – БАН. Социологическият екип, работил по книгата, се състои изцяло от учени от ИФС: Мариана Драганова, Галина Колева, Дона Пикард, Албена Накова, Емилия Ченгелова. Разработката е с високо научно качество и предлага решения, които биха могли да се отразят както върху качеството на живот на населението в столицата, така и върху устойчиви модели на потребление, приложими в цял свят.

Светлана Христова-Влади